

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора психологічних наук, доцента Гандзілевської Галини Борисівни
на дисертацію Гуляс Інеси Антонівни

«Аксіопсихологічне проектування життєвих досягнень особистості»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Швидкозмінне сьогодення активізувало потребу розвитку життєвих компетентностей, важливих для конкурентноспроможності особистості, а також до постійного її саморозвитку, самоствердження. Глобальна пандемія COVID-19 продемонструвала те, наскільки важливими є формування умінь і навичок для збереження відчуття повноти й якості життя, психологічного благополуччя, віри у свої можливості задля досягнення життєвого успіху та реалізації поставлених цілей. У такому контексті відкрито додаткові питання для сучасних наукових розробок щодо проблематики розвитку освіти для дорослих, «адаптивного» й «розширеного» навчання, основна ідея якого полягає у тому, що людина вчиться покращувати якість життя, зацікавлена в процесі навчання та у своїх досягненнях (Лієпа & Шпона, 2014). А для того, щоб мати змогу вдосконалювати життєвий контент, потрібні орієнтири, які вкажуть на ті освітні потреби та психологічні запити дорослої особистості, які потребують нагального вирішення. Власне, на ці запитання дає відповіді у дисертації І. Гуляс.

Відкриває перспективи у цьому напрямку новизна праці і її практичне значення. Так, задля розробки й обґрунтування холархічної моделі аксіопсихологічного проектування персонального життєздійснення й експлікації диференціально-психологічних (вікових, професійно-зумовлених, гендерних) особливостей проектування життєвих досягнень особистості, що є метою дисертаційного дослідження, дослідниця вводить в науковий обіг поняття «аксіопсихологічне проектування життєздійснення особистості», що є близьким і суміжним до уже існуючого поняття «ціннісно-цільове проектування». Авторка зосередила увагу на відкритих теоретико-прикладних

питаннях аксіологічної вікової й педагогічної психології та поступово доповнила й уточнила її пояснювальний потенціал крізь призму міждисциплінарних студій, інтеграційних підходів.

Для означення витоків дослідження проблеми, виокремлення аксіопсихологічних корелят філософської проблематики авторка аналізує феноменологічний, екзистенційний та філософсько-антропологічний напрями, які уміло поєднує із сучасними науковими запитами. Різносторонній аналіз філософських концепцій дозволив науковиці презентувати розуміння людини як відкритої істоти, що постійно визначає себе – проектує (с. 52), сформулювати припущення про успіх як розв'язання проблеми пошуку сенсу життя, а сенс останнього – втілення уявлень про успіх (с.44); прослідкувати проблему крізь призму життєвого шляху та життєвих стратегій (с.67), життєвих цілей та очікувань (с.69), переживання онтологічного почуття щастя (с.146). Водночас, використаний авторкою мультипарадигмальний підхід, який продовжує вітчизняні традиції дослідження у царині аксіопсихології особистості та її розвитку, сприяв виокремленню детермінант аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості через ціннісно-цільові й інструментально-суб'єктні чинники.

Вирізняє опоновану роботу різностороння презентація української джерельної бази, із залученням до досліджуваного контенту значущих напрацювань відомих вітчизняних сучасників, авторів наукових шкіл та напрямів. Глибокий аналіз доробку українських науковців, присвячених аспектам дотичних до аксіологічного проектування, дав підстави для дослідниці підтвердити актуальність вивчення феномену проектування життєвих досягнень, як особистісного новоутворення, що зумовлює ефективність вершинного саморозвитку, у широкому віковому, професійно-орієнтовному й гендерному діапазоні.

Відзначимо й увагу дисертантки на сучасну проблему проектування освіти, що традиційно висвітлено у методологічному, теоретичному та практичному аспектах. Виокремлення поняття «Педагогічне проектування»

(с.56) зорієнтувало авторку у перспективі розгортання дослідження включити до емпіричної вибірки педагогів у другому розділі та сконцентрувати увагу на вивчення особливостей аксіопсихологічного проектування освітян у п'ятому розділі.

Окрім того варто відзначити, що другий розділ досить гармонійно пролонгує результати першого розділу у концепцію аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості. У відповідності із авторським визначенням поняттям «аксіопсихологічне проектування життєздійснення особистості» (с.142) дослідниця сконструювала й обґрунтувала на методологічних принципах телеологічного та каузального детермінізму авторську холархічну (системно-ієрархічну) модель цього феномена, яка унаочнює біо (віта-) й соціокультурне спричинення цього феномену (с. 146). Із урахуванням суб'єктно-розвивального підходу дослідниця виокремлює рівні та визначає психологічні механізми аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості від онтогенетичного розгортання успадкованих інтенцій до професійної самореалізації, досягнення акме.

Науковиця вміло виводить критерії та емпіричні показники досліджуваного феномену, логічно й аргументовано пояснює роль застосованого діагностичного інструменту. Діагностико-процедурна модель емпіричного дослідження авторка розробляє, як похідну теоретичної (с.180), демонструючи тим самим логіко-динамічний зв'язок праці. Такий задум дозволив дисертантці достойно представити результати емпіричного дослідження, що ґрунтуються на факторно-аналітичному підході, у ціннісно-цільовому, мотиваційно-смісловому, рефлексивно-феноменологічному, регулятивно-поведінковому й афективно-вітальному блоках.

Вагомим практичним здобутком дослідження є те, що авторка експлікувала вітакультурні детермінанти аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості періоду ранньої дорослості та їх гендерні відмінності. Відмітимо чіткість в узагальненні та характеристиці отриманих особливостей досліджуваного феномену, які науковиця продемонструвала

наочно у таблицях і рисунках. Ці та інші результати факторного аналізу, що дозволили науковиці виокремити найважливіші його предиктори з урахуванням обраного фаху у студентів, можуть стати конструктивним дидактичним матеріалом для акмеологів та андрагогів, зокрема тьюторів ЗВО.

Для розробки методичних рекомендацій стейкхолдерам, які запропонувала авторка дисертації, вагоме значення мають й представлені у п'ятому розділі факторні моделі аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень педагогів: ранньої, середньої і пізньої дорослості. Дослідницею були встановлені значущі відмінності детермінант аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень педагогів за чинником «вік», а також представників ранньої дорослості – за критерієм гендеру (за результатами однофакторного дисперсійного аналізу), що збагатило орієнтири для розробки вищезгаданих методичних рекомендацій на предмет розвитку аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості з урахуванням віку, обраного фаху і гендеру респондентів. Ключовим результатом емпіричного дослідження є те, що найсильніший вплив на досліджуваний феномен має стать, тоді як обраний фах та фактор віку суттєво не впливає на перебіг аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень, що відкриває перспективи праці у контексті побудови прикладних моделей життєконструювання та освітніх інноваційних технологій.

Таким чином, новизна праці, пов'язана з дослідженням освітніх потреб та психологічних запитів дорослої особистості у вимірі аксіопсихологічного проектування, чітко відповідає реалізації завдань праці, які окреслює її предмет. Авторка розширює діапазон знань про диференціально-психологічні особливості аксіопсихологічного проектування життєздійснення особистості; вперше доводить, що стать як найбільш ранній онтогенетичний чинник аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості справляє на цей процес найсильніший вплив, фактор віку – посередній, а фактор професійної діяльності – найслабший; встановлює закономірність у домінуванні ціннісно-цільового та інструментально-суб'єктного чинників

аксіопсихологічного проектування життєздійснення особистості упродовж її онтогенезу.

Варто також звернути увагу на просту та чітку структуру методичних рекомендацій щодо аксіопсихологічної та акмеологічної підтримки досліджуваного процесу для зацікавлених осіб і одночасно - її узгодженість з авторською холархічною моделлю та результатами емпіричними дослідження. До того ж, творча розробка демонструє компетентність авторки в різних напрямках практичної психології, що посилює значимість цих рекомендацій для використання практичними психологами.

Загалом можна констатувати, що висновки дисертації І. Гуляс відповідають визначеній меті, чітко демонструють послідовність і логічність виконання завдань здійсненого дослідження. Різностороннє впровадження актуальних й нових науково-практичних результатів, їхня апробація на міжнародних та вітчизняних конференціях, чисельна кількість публікацій, де було відображено основні положення дисертаційного дослідження, вже роблять певний внесок у вирішення окремих питань, які визріли в умовах реформування освіти. Відтак, наукова праця заслуговує на позитивну оцінку.

Однак, під час ознайомлення з дисертацією виникли певні відкриті критичні питання, що потребують додаткових авторських роз'яснень:

1. Важливим аспектом нової концептуальної розробки є аналіз різноманітних наукових шкіл та напрямів, з чим безперечно справилась дисертантка. Водночас, у контексті саморегуляції, як основної функції самодетермінації (про що авторка наголошує на с.128), бракує аналізу метакогнітивного підходу, який досить активно розвиває, наприклад, наукова школа «Острозької Академії». Зокрема, один із його аспектів стосується вивченню метакогнітивного досвіду як передумови розвитку саморегуляції (І. Пасічник, Р. Каламаж, Е. Балашов та ін.), що має вагоме значення для дисертації у контексті досліджуваного феномена. Окрім того, опора на цей підхід дозволив би охарактеризувати метакогнітивні цілі та стратегії, що значно б поглибив і без того досить об'ємний теоретичний аналіз проблеми.

2. Привертає увагу продуманість авторської теоретичної холархічної моделі аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості. На рівні професійної самореалізації авторка наголошує на досягненні «акме» в професійній діяльності, що є результатом осмислення акмеологічного підходу для вирішення означеної проблеми. Проте, у вимірі проектування життєвих досягнень, життєуспіху, що охоплює різні сфери життєдіяльності, базується на життєвому досвіді і охоплює потенціал життєвих сценаріїв особистості, варто було б приділити увагу й процесу акмеологізації, який виконує інтегруючу функцію та демонструє досягнення вершин особистісного, професійного, соціального й духовного самовдосконалення (Т. Молодиченко). До того ж застосований діагностичний інструмент дисертації підтверджує значимість згадуваного рівня.

3. Погоджуємось із авторкою щодо актуальності вибору вікового діапазону емпіричної вибірки, що відповідає загальноприйнятим межам акмеперіоду – найбільш продуктивному віковому проміжку часу, хронологічні межі якого традиційно охоплюють 20 (16) – 60 (65) років. Водночас, сучасні психологічні дослідження, здійснені на базі Національного університету «Острозька академія» у 2018 р., свідчать про можливість досягнення життєвого вершинного успіху українських мігрантів як у межах 20–60 років, так і у межах 61–80 років. Дослідження особливостей проектування життєвих досягнень у цей віковий проміжок надало б ще більшої практичної цінності праці, зокрема у контексті розробок моделі університету «третього віку», про який авторка згадує на с. 172.

4. Досить схвально, що відгуком на освітні реформи та карантинні умови, які вносять зміни на педагогічне проектування, репрезентовано результати дослідження особливостей життєвого проектування педагогів, віковий діапазон яких охоплює межі акмеперіоду (п.5.1-5.3). Водночас, праця значно виграла б, якби авторка приділила увагу і представникам інших професій з різним стажем роботи – це дало б змогу глибше проаналізувати фактор професійної діяльності у вимірі аксіопсихологічного проектування

життєвих досягнень. Окрім того, слід було б розширити й географію дослідження в обраному віковому проміжку та глибше обґрунтувати актуальність наукового інтересу до обраних спеціальностей.

5. Конструктивними є рекомендації, які авторка пропонує стейкхолдерам (для психологів, викладачів та наставників академічних груп, керівникам освітніх установ, для установ, що здійснюють підвищення кваліфікації освітян, для керівників органів управління освіти) щодо оптимізації процесу аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень особистості, що є досить «гнучкою пропозицією» й гармонійно націлюють на підтримку цільової аудиторії відповідно до виокремлених чинників. Однак, ці рекомендації були б ґрунтовнішими, якби авторка апробувала запропоновані техніки на досліджуваній вибірці крізь призму отриманих результатів для означення ресурсів і бар'єрів цього процесу, виокремлення сприятливих аксіопсихологічних умов.

6. Праця не позбавлена технічних огріхів, зустрічаються повторення (на с. 381 та с. 383), неузгодженість у назві спеціальності «Початкове навчання» - «Початкова освіта», окремі неточності в оформленні використаних джерел та ін.

Вищевказані зауваження не знижують рівня дисертаційної роботи, адже здобувачка зробила потужний внесок у психолого-педагогічну науку, отримавши вагомі результати, і є радше пропозиціями, які так несподівано висуває сучасна кризова ситуація, яку переживає уся освітянська спільнота світу.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих праць І. Гуляс дозволяє зробити висновок про цілісний, завершений і оригінальний характер цього наукового дослідження, а також про його наукову новизну та практичне значення. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Таким чином, дисертаційне дослідження «Аксіопсихологічне проектування життєвих досягнень особистості» за змістом, структурою,

актуальністю, оформленням, науковою новизною та висновками відповідно вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, які висуваються докторських дисертацій, а її автор І.А. Гуляс заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент

доктор психологічних наук, доцент,

професор кафедри психології та педагогіки

Національного університету

«Острозька академія»

Галина ГАНДЗІЛЕВСЬК

Гіриш Гандзілевської
підтверджую інспектор
з кадрів № 4. О.Н.

Гандзілевської / Савура

Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
080215/96
23 09 20 20